

FRANTIŠEK ŠMAHEL:*JAN HUS – ŽIVOT A DÍLO**(Praha: Argo, 2013, 312 stran, ISBN 978-80-257-0875-0)*

Když jeden z největších žijících znalců dějin husitství vydá monografii o životě a díle českého reformátora Jana Husa, určitě by to mělo vzbudit zájem nejenom v rámci obce vědeckých historiků, ale i mimo ni, zvláště když si uvědomíme, že rok šestistého výročí od Husova skonu se kvapem blíží. Vzhledem k tomu, že daná problematika se zblízka dotýká rovněž teologie, nemělo by nikoho překvapovat, když se opovažuji, pochopitelně přednostně ze zorného úhlu své vlastní odborné kompetence, vyslovit ke zmíněnému dílu.

Ještě předtím, než se zahledíme na některé teologické aspekty díla, je pochopitelně nutno stručně pohovořit o zpracování dané látky, rovněž na obecné rovině. Kniha je rozčleněna do úvodu, dvaceti přednostně chronologicky uspořádaných kapitol, závěru a hesláře, v němž se autor vyslovuje k určitým klíčovým tématům spjatým s náplní knihy. Kniha je přehledná, napsaná velmi pěkným a čtivým jazykem, a proto je adresována nejen odborníkům, ale zřejmě přednostně širšímu publiku.

F. Šmahel hned v úvodu poznamenává, že se záměrně vyhýbá konfesním stanoviskům a kráčí svou vlastní cestou. Problém ovšem tkví v tom, že po konferencích v Beyreuthu 1993¹ a v Lateránu 1999² je nutno počítat jak v katolickém, tak mimokatolickém prostředí se zdravě kritickým a stále více nadkonfesním přístupem. Podle mého soudu polarita prezentace Husova dramatu dnes neleží tolik na ose katolíci – evangelíci, potažmo příslušníci CČsH, ale stále více na ose křesťané – nekřesťané.

Když se autor recenzované monografie vyhýbá jednoznačné glorifikaci i neúměrné kritičnosti

1 Srov. J. B. LÁŠEK, *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi. Sborník z mezinárodního sympozia konaného 22.–26. září 1993 v Bayreuthu, SRN, Česká křesťanská akademie a HTF UK v Praze: Praha, 1995.* V této publikaci najdeme příspěvek: T. HALÍK, „Hus a český katolicismus,“ s. 311–312. Když autor právě zmíněného článku výslovně tvrdí: „Český katolicismus nemůže nadále Husa vnímat jako někoho, kdo je vně jeho vlastní tradice. Jinak nebude možné pro nemálo Čechů být »katolíky bez výhrad« a nemálo katolíků být »Čechy bez výhrad«,“ pak by se zřejmě našlo jen málo českých katolíků, jimž by nehovořil ze srdce.“

2 Srov. M. DRDA – J. HOLEČEK – Z. VYBÍRAL (eds.), *Jan Hus na přelomu tisíciletí: Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská lateránská universita Řím, 15.–18. prosince 1999, Husitské muzeum v Táboře: Tábor, 2001.*

vůči Husovi, pak je to u odborníků dnes spíše standardní přístup. Sympatické je rovněž to, že Husův obraz je v určitém slova smyslu zlidšťován. Například v první kapitole se důrazně připomíná, že mladý Hus vášnivě propadal šachové hře. Na jiném místě se dovídáme, že Hus měl úzkou vazbu na Bratrstvo s obručí a kladivem, které bylo blízko královskému dvoru (s. 51). Je nám připomenuto, že v roce 1402 Hus půjčil jistému měšťanovi 10 kop grošů (s. 52). Zároveň je třeba si uvědomit, že nemáme v rukou velkou novou vědeckou monografii, ale spíše připomenutí a možná doplnění toho, co známe již odjinud i z dřívějšího zásadního Šmahelova díla.³ V dané souvislosti není radno přehlédnout dedikaci díla velkým Husovým životopiscům od Petra z Mladoňovic přes F. Palackého, F. M. Bartoše, Paul de Vooghta až po J. Kejře, abychom jmenovali alespoň některé. Naznačuje se nám tím totiž, že F. Šmahel v této monografii důsledně vychází z jejich přínosů.

Prezentovat krok za krokem Husův příběh ve Šmahelově podání není třeba, jelikož jeho znalost by měla patřit ke standardnímu vzdělání. Určitě jsme svědky vysoké profesionality na rovině

historické práce. Nás však zajímají spíše teologická specifika a právě na ně se nyní zaměříme poněkud podrobněji.

S tezí přebranou od P. de Vooghta, podle níž Hus nebyl vyloženě spekulativní typ myslitele a jeho zápas nebyl veden o univerzálie, nýbrž o evangelium (s. 41), bude teolog znalý Husových spisů určitě souznít.

Poznámka, v níž se tvrdí, že Hus byl rád středem pozornosti (s. 47), což se projevilo v jeho kazatelské činnosti, obsahuje jistě kus pravdy, nicméně by bylo chybou vnímat to jako cosi jednoznačně negativního. Neplatí totiž o valné většině lidí, kteří dosáhli určitého úspěchu nebo věhlasu?

Na straně 60 nacházíme následující výrok o studiu Jana Husa na teologické fakultě: „Husovi byla uložena exegeze sedmi tzv. kanonických epištol, do nichž náležely listy sv. Jakuba, sv. Petra, sv. Jana a sv. Judy. Raději se neptejme, k čemu tyto výklady Bible byly, neboť často v nich šlo o učenec-ké rozumování o nerozumném. Tak tomu je dodnes, a přesto to považujeme za nezadatelné právo teologů bez rozdílu vyznání.“ Problém tkví v tom, že F. Šmahel by jenom obtížně dokazoval pravdivost tohoto svého čistě subjektivního dojmu. Nelze zastírat, že výklady Písma nebudou pro ne-

3 Srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 1–4*, Karolinum: Praha, 1996.

zasvěceného právě snadnou četbou. Nicméně alespoň trochu úcty nejenom k Husovi, ale též k teologům obecně by byla bezesporu na místě. F. Šmahel by si možná měl uvědomit, že bez oné nerozumnosti, jíž je pro něj biblické zjevení, by jeho vlastní život byl ochuzen o řadu důležitých hodnot, které vůbec nejsou samozřejmé. Trochu úcty by si exegetická snaha biblistů v dějinách přece jenom zaslouhovala i z toho důvodu, že právě díky jejich „nerozumnému rozumování“ máme dnes třeba velmi dobře rozvinutou hermeneutiku a konec konců i textovou kritiku, bez níž by se asi žádný současný historik neobešel. O tom, že i moderní lingvistika mnohé dluží onomu „rozumování o nerozumném“, by zřejmě pochyboval jen nevzdělanec. Je-li moje práce teologa pouze „rozumování o nerozumném“, neboť teologie je vždy určitou formou výkladu zjevení, pak mi nezbyvá než položit otázku, zda snažení F. Šmahela nelze hodnotit také jako „mudrování nad minulým v prostoru beznaděje, jejímž horizontem je holé nic a zmar bez jakéhokoli smyslu“.

Ačkoli se mi to neříká snadno, musím konstatovat, že na straně 87 se nachází závažná terminologická chyba. Když je řeč o obhajobě Wyclifových filosofických spisů ze strany jeho pražských

následovníků, F. Šmahel překládá latinský titul: „*De materia et forma*“ českým „O hmotě a formě“. Všem filosofům a teologům je ale dobře známo, že „*materia*“ je označením pro „látku“, a nikoli pouze pro hmotu. Látka totiž znamená pasivní schopnost nabývat jiného tvaru a nemusí mít výlučně hmotnou povahu. Kupříkladu i poznávací schopnost čtenářů Šmahelova díla je v zásadě látkou, která díky četbě zde obsažených informací a idejí nabývá nové, vzdělanější formy.

Další otazník vyvolává Šmahelovo tvrzení: „Méně pozornosti Hus věnoval článku čtvrtému: »Je-li biskup nebo kněz ve stavu smrtelného hříchu, nesvětí, neproměňuje, neposvěcuje a také nekřtí.« Hus sice dosah této teze omezil slůvky »hodně«, »vlastně«, »v pravdě«, tyto subtilní jemnosti však většině věřících asi mnoho neříkaly“ (s. 130; srov. s. 170; 187). Teolog, který čte tyto Šmahelovy úvahy, nemůže nereplikovat, že ona upřesnění mají povahu zcela zásadní. Říká se tím v souladu s Augustinovým odmítnutím donatistických tezí, že platnost úkonu svátosti nezávisí na mravní úrovni udělovatele, pročež příjemce není postižen ani v nejmenším, ve vztahu k osobě nehodného udělovatele se ale jedná o těžce hříšné, ba svatokrádežné jednání.

Domnívám se, že nejenom teologové, ale i mnozí obyčejní věřící v dané době nebyli zase tak úplně neinformovaní. Teolog a historik P. de Vooght v dané souvislosti tvrdí, že Hus dobře věděl, kde byl Wyclif mimo hranice ortodoxie, a vždy nebo téměř vždy se umně danému úskalí vyhnul. Hus recipoval Wyclifa jako myslitele reformy církve ve smyslu návratu k evangeliu, nepřejímal však nikdy jeho nauku o remanenci v oblasti pojmání eucharistického tajemství, nikdy nepopíral odpustky jako takové, kritizoval pouze jejich hrubé zneužívání, nikdy nepopíral platnost svátostného úkonu ze strany kněze v hříchu. Rovněž v případě světského pána platí, že i v hříchu jím zůstává, leč nehodně (srov. s. 168). Takto formulovaná zásadě ovšem není heretická, neboť v křesťanské nauce vždy platila zásada absolutní nadřazenosti přirozeného zákona zákonům pozitivním. Nařízením, která by s ním byla v rozporu, se proto upírá oprávněnost. Dlužno připomenout, že kupříkladu v *Potvrzené řeholi* sv. Františka z Assisi se jasně stanoví, že poslušnost vůči představenému má jasnou mez ve svědomí podřízeného. Zmíněná řehole byla schválena dokonce samotným římským biskupem skoro dvě stě let před tím, než se

stejnou výhradou svědomí argumentoval Hus.

Opravdový smutek v mé myslí vyvolává následující výrok o posledních chvílích pražského mistra: „Hus po marných pokusech něco říci poklekl, sepal ruce a modlil se k svému nejvyššímu spravedlivému soudci, který ho, jako tolik jiných před ním a po něm, nechal na holičkách“ (s. 217). Nevím, jestli si autor výroku uvědomuje, že se velmi nevybíravě dotýká přesvědčení všech věřících v Boha. Tolerance a takt by velel, podobným externacím se vyhnout. Šmahel zde jasně potvrzuje, že debata o Husovi se dnes nevede tolik mezi konfesemi, nýbrž mnohem spíše mezi věřícími a nevěřícími. Vzájemná úcta by ale měla být samozřejmostí pro všechny. Jestliže velký současný český historik na jiném místě tvrdí, že při líčení dobové situace katolické církve ohleduplně neříká všechno a věci zjemňuje, pak každý teolog a věřící by mu namítl, že by pro nás bylo mnohem přijatelnější, kdyby po pravdě zkritizoval lidskou stránku církve a nedotýkal se neomaleně Boha. Jaké štěstí pro autora monografie, že jsme křesťané, a ne muslimové.

Dlužno ještě podotknout, že Hus sám prožíval své odsouzení i svou smrt jako vyvrcholení osobního sjednocení s Ukřižovaným.

Pochopitelně není nutné, aby každý tento pohled bez jakékoli výhrady sdílel. Nicméně v dané souvislosti se nabízí nelichotivá paralela, neboť není tak nesnadné uhodnout, že F. Šmahel se nyní chová obdobně krutě jako ti, kdo se Ukřižovanému vysmívali. Není-li ale vítězství nad vlastní slabostí a ochota položit život za své přesvědčení něčím velkým, pak se nedivme, že svět nevěřících se topí v nihilismu a beznaději. Opravdovou cenu života ukazuje teprve to, když jsme ho ochotni za něco velkého obětovat.

Co říci závěrem? Recenzovaná kniha rozhodně není nezajímavá a má bezesporu mnoho pozitivních rysů, nicméně právě uvedené příklady pohrdání vírou a teologií, neporozumění jemným odstínům teologického a filosofického způsobu vyjadřování a konečně projevy netolerance a netaktnosti výsledný dojem z ní u soudného čtenáře určitě nevylepšují. Upřímně řečeno, Husovi, jenž byl hluboce věřícím křesťanem a velmi dobrým teologem, jen velmi obtížně porozumí ten, kdo se k Husovým ideálům staví nepřívětivě a zamítavě.

Ctirad Václav Pospíšil

CTIRAD VÁCLAV POSPÍŠIL:

*ZÁPOLENÍ O NADĚJI A LIDSKOU
DŮSTOJNOST. ČESKÁ KATOLICKÁ
TEOLOGIE 1850–1950 A VÝZVY
PŘÍRODNÍCH VĚD V ŠIRŠÍM SVĚTOVÉM
KONTEXTU.*

*(Olomouc: Univerzita Palackého,
2014, 281 stran, ISBN 988-80-244-
-3855-9.)*

Profesora Ctirada Václava Pospíšila, Th.D., (nar. 1958 v Praze) jistě není třeba čtenářům časopisu *Studia theologica* představovat, neboť patří mezi nejvýznamnější současné české teology. V poslední době se zaměřuje ve svém díle na historii české teologie, zejména trinitologie, pneumatologie a christologie. Při studiu významných děl českých teologů 19. a 20. století mu neunikla skutečnost, že mnozí z nich reagovali ve svých publikacích na aktuální otázky a problémy, jež nastoloval pokrok přírodních věd, zejména astronomie, biologie a paleoantropologie, a které představovaly určitou výzvu pro teologii. V kulturním povědomí české veřejnosti je hodně rozšířený názor, že teologie se úporně bránila uznávat pokroky přírodních věd a revidovat tradiční stanoviska k otázkám vzniku a vývoje vesmíru, života na Zemi a zejména vzniku a vývoje člověka. Profesor Pospíšil zjistil

pečlivým studiem původních děl českých teologů, že tomu bylo kupodivu ve velké většině případů jinak, a že je tedy třeba očistit jméno české teologie od ideologických předsudků a nespravedlivých kritik ateistické a proticírkevní propagandy. Pokusil se o to ve své nejnovější publikaci, kterou zde chceme krátce představit a zhodnotit.

V úvodu vysvětluje náš autor důvody, proč se pustil do této dosud neprobádané problematiky a s jakými problémy se zde musel potýkat. Odůvodňuje zde také rozdělení knihy na tři části, věnované postupně vztahům mezi teologií a astronomií, teologií a evoluční biologií a konečně teologií a paleoantropologií. I když se soustřeďuje především na české teology, jejichž díla představuje, komentuje a hodnotí, všímá si i světového kontextu a jeho dopadů na českou přírodovědu, filosofii a teologii, které se pochopitelně projevovaly jak v překladové literatuře, tak i v kritických recenzích, citacích a reakcích českých přírodovědců, filosofů i teologů.

V první části knihy se autor soustřeďuje na vztah mezi teologií a astronomií. Ukazuje, že žádný český teolog nehájil fundamentalistický výklad prvních kapitol knihy Genesis a že Kant-Laplaceova teorie vzniku Slunce a planet včet-

ně Země byla přijímána katolickými teology bez problémů. Pokud se vyskytly nějaké spory, týkaly se spíše filosofických otázek interpretace přínosu astronomie pro teistický, či ateistický pohled na vznik a vývoj vesmíru.

Druhá část knihy je věnována reakci českých teologů na Darwinovu teorii o původu rostlinných a živočišných druhů přírodním výběrem. Ukazuje se, že kupodivu česká katolická teologie akceptovala možnost původu biologických druhů vývojem téměř bez nesnází, ovšem za předpokladu, že původ člověka byl chápán odděleně od původu ostatního tvorstva. Pojetí stvoření prostřednictvím evoluce bylo přijímáno implicitně od 70. let a explicitně od 80. let 19. století, a to s poukazem na texty církevních otců (Augustina, Řehoře z Nyssy a Tomáše Akvinského), které takové pojetí stvoření připouštějí. Nicméně vysvětlení mechanismu evoluce je chápáno v teologii odlišně od darwinistického pojetí. Katolická teologie odmítá vysvětlení čistě mechanistické, náhodné a imanentistické, a naproti tomu se přiklání k pojetí vitalistickému, které je blízké pneumatologickému teologickému pohledu na otázku stvoření.

Mezi druhou a třetí částí knihy je zařazen krátký exkurs, ve kterém autor shrnuje reakce angli-

kánské a protestantské teologie na darwinismus ve druhé polovině 19. století a později.

Třetí část knihy je věnována nejcitlivější otázce, totiž teologickému pohledu na původ člověka. Sám Darwin zpočátku váhal vztáhnout vývojovou teorii o původu druhů také na člověka a učinil tak teprve později, a to víceméně na naléhání svých stoupenců, a jak sám podotýká, s výhledem na budoucí potvrzení této odvážné teorie paleoantropologickými nálezy. Ty ovšem v 19. století dosud chyběly, a proto nás nemůže překvapovat převažující odmítavé stanovisko teologů k otázce evolučního původu člověka v té době. Jakmile ovšem paleoantropologie takové důkazy na počátku 20. století přinesla, teologové se začali stále více přiklánět k tak zvané Mivartově tezi, která připouští evoluční původ lidského těla z živočišného předka a požaduje božský stvořitelský zásah pouze pro vznik lidské duše. Tato teze se objevila poprvé již v roce 1871, avšak ve větší míře začala být teology přijímána teprve počátkem 20. století, a to také díky věřícím přírodovědcům, kteří se snažili spojit náboženskou víru s vědeckými poznatky. V českém prostředí to byli zejména Čelakovský a Mareš. Podrobnějším studiem prací Čelakovského objevil profesor Pospíšil

existenci ještě odvážnější, tak zvané Braunovy teze, podle níž mohl Stvořitel i lidskou duši stvořit vývojem z předcházející živočišné formy, a to kontinuálním působením Božího Ducha. Tuto odvážnou tezi hájili někteří laičtí teologové počátkem 20. století, přičemž do oficiální církevní teologie tato teze pronikla teprve ve 20. letech 20. století. V té době ovšem byla již Mivartova teze v teologii jak světové, tak i české považována za standardní vysvětlení původu člověka.

K tomu je třeba dodat, že Pospíšilovy objevy týkající se vztahu mezi českou teologií a přírodovědou v průběhu sledovaného období vymezeného léty 1850–1950 jsou skutečně nové a překvapující. Vyvracejí tak povrchní klíše, která dosud panovala v myslích mnoha věřících i nevěřících lidí, že se totiž teologie usilovně bránila uzнат pokrok přírodních věd, pokud jen trochu mohla. Ve skutečnosti se většina sporů o nové objevy odehrála na vědeckém poli, a ještě více na poli filosofickém, zatímco katoličtí teologové ve své většině projevovali mnohem více otevřenosti novým přírodovědeckým objevům, než sami přírodovědci a filosofové vědy. Také se ukazuje, že evoluční pojetí stvoření bylo v katolické teologii přítomné mnohem dříve, nežli je ve svých dílech

osobitým způsobem zpracoval známý jezuitský teolog a přírodovědec Pierre Teilhard de Chardin, jemuž často bývá přičítáno za zásluhu, že toto pojetí do teologie vnesl.

Ve třetí části knihy autor také rozebírá a hodnotí výroky magisteria katolické církve z let 1909 a 1950 týkající se stvoření a přidává i pohled na následný vývoj v druhé polovině 20. století. Z teologického hlediska je třeba vyzvednout zejména jeho odvážný pokus o harmonizaci předností Braunovy a Mivartovy teze a rovněž o trinitární, christologické a pneumatologické pojetí evoluce jako první fáze divinizace člověka. Je třeba ovšem podotknout, že monografie je pilotní, autor ve výzkumu dále pokračuje a je možné očekávat, že v detailech bude interpretace jednotlivých autorů ještě upřesněna.

Obsah i metodické podání knihy prozrazuje hlubokou erudici a zkušenost autora, který se nebojí vstupovat i na pole filosofie a přírodovědy, když jde o otázky mezioborové povahy. Bohatý poznámkový aparát, mnohočetné citace a ocenění práce jiných autorů, jakož i velmi bohatá bibliografie dokládají zakotvení autorových tvrzení jak v teologii, tak i v kontextu obecného vědeckého poznání. Kniha je přitom psána živým,

srozumitelným a vytříbeným jazykem.

Neméně je třeba ocenit obsahovou preciznost autora, který v textu i v poznámkách upozorňuje na chyby a zavádějící názory i výrazy. Autor tak učí čtenáře pozorně studovat text, důkladně jej pochopit a používat přesnou terminologii, která je pro vědeckou práci nezbytná. Je třeba kladně ocenit i redakční přípravu autorova textu, pečlivost korektur a vhodnou grafickou úpravu, což je jistě ke cti Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci.

Monografii profesora Pospíšila *Zápolení o naději a lidskou důstojnost* lze vřele doporučit nejen studentům a doktorandům v oboru systematické teologie, ale i všem zájemcům o vztah mezi teologií, přírodní filosofií a přírodovědou, zvláště pak o dějiny české teologie a jejího podílu na utváření kulturního povědomí české společnosti v inkriminovaném období 1850–1950, jakož i doznívání důsledků tohoto zápolení v následujícím období až do současnosti.

Eduard Krumpolc

OLGA NEŠPOROVÁ:*O SMRTI A POHŘBÍVÁNÍ*

(Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, 351 stran, xvi stran obr. příl., ISBN 978-80-7325-320-2.)

Je potěšujícím zjištěním, že se během posledního roku objevily na českém knižním trhu rovnou dvě původní monografie, které jejich autoři zpracovávali nezávisle na sobě dlouhých deset let, aby z různých úhlů pohledu otevřeli v soudobé české společnosti tabuizované téma smrti, včetně současné pohřební praxe. O první z nich jste mohli najít recenzi z pera prof. Heleny Haškovcové na stránkách *Teologických textů* (4,2013). V únoru letošního roku pak pulty českých knihkupectví obohatila prvotina socioložky Olgy Nešporové.

Autorka v ní postupně přivádí čtenáře k uvědomění, že zároveň s všelidskou otázkou, v čem spočívá autentická existence smrti, vyvstává otázka po existenci Stvořitele. Na tyto „věčné“ otázky se Nešporová nepokouší nalézt definitivní odpověď, ale zároveň se nedomnívá, že by její hledání bylo zcela zbytečné. Jsou to podle ní naopak otázky klíčové, které je nezbytné prozkoumat dříve, než bude možné vyslovit se s vědeckou kompetencí o do-

sahu smrti a smyslu pohřbívání. Opíraje se o své vlastní badatelské výsledky realizované v různých částech České republiky, zamýšlí se nad opodstatněností současných pohřebních rituálů a snaží se prokázat racionalitu konkrétního chování v oblasti pohřbívání, včetně zohlednění fungování pohřebních služeb a krematorií. Stranou zájmu nezůstaly ani pomníčky u silnic obětem dopravních nehod a motivace jejich zřizovatelů.

Zahrnuje-li v sobě výzkum postojů ke smrti a pohřebním obřadům něco nového, pak je to nejspíše zkoumání vzájemně se prolínajících důvodů (ne)konání pohřebního obřadu dosahující vědecké přesnosti díky sběru a analýze sociologických dat. Přesné rysy sociologie smrti (s výjimkou sebevražd), která se teprve koncem 20. století vyvinula v subtilní vědeckou disciplínu, je bezesporu vhodné vymezit lépe, než doposud. Aby autorka rozeznala její původní inspiraci, snažila se přivést ji zpět k jejím kořenům. Základní princip spočívá ve dvou premisách. Stane-li se trvalá vztahová ztráta kolektivní paměti, bolí méně. Laická paměť rodiny postupně nahradila paměť náboženskou. Odborná látka je předkládána natolik poutavě, že se cesta po stopách lidu rozptylových louček k lidu pomníčků u silnic obětem

dopravních nehod nejeví nikterak kontroverzní a zdoluhavá, ale stává se napínavým dobrodružstvím i pro laika.

Také v psychologickém přístupu se objevila doktrína, že pohřební obřad má blahodárné účinky na pozůstalé, které stmeluje a je zárukou jejich nekomplikovaného truchlení, neboť umožňuje přechod od individuálního vědomí smrti k vědomí kolektivnímu. Vážnou námitkou proti názoru, že smuteční obřady nejsou nic jiného než nezbytný tmel pozůstalého kolektivu, je jev mesianismu a profétismu, který k jeho stabilitě příliš nepřispívá, ale spíše ho nabourává. „Nech mrtvé, ať pohřbívají své mrtvé,“ je po staletí známá odpověď Ježíše Krista na žádost jeho učedníka o propuštění, aby mohl pohřbít svého otce. Je snad důstojné vnímat přechodové rituály jen jako prostředek ozdravení společnosti, když jejich posláním je v případě pohřbu produchovňovat smrt? Z kvalitativních sociologických výzkumů Olgy Nešporové vyplývá, že k určité subjektivizaci dochází i u křesťanského pohřbívání, jehož objektivním cílem je vyjádřit úctu k tělu zemřelého a naději živým na opětovné shledání se s ním po vzájemné duchovní pomoci. Opo-
míjení kolektivní dimenze římskokatolického pohřbu (tj. skuteč-

nosti, že víra v posmrtný život se zpravidla žije v organizovaném náboženství) je v České republice viditelné především u pohřbu žehem, který byl oficiálně povolen rozhodnutím vatikánské kongregace Sv. Oficia měsíc po úmrtí papeže sv. Jana XXIII. v roce 1963. Od té doby se kremace masově šíří mezi věřícími laiky, zatímco nositelé církevních úřadů a členové duchovního nebo řeholního stavu se jí úspěšně vyhýbají.

Sociologie smrti nehodnotí kultovní aspekty pohřebního rituálu. Autorka jej tak může porovnávat například i s fotbalovými zápasy, kde při akcích hard core fanoušků zároveň vnímáme absenci jakékoli vážnosti či sakrality. Na druhé straně se Nešporová neobává možného setkání sociologie smrti s religionistikou, ani se ho nesnaží vyvarovat. Ukazuje naopak, že při zachování epistemologických postupů každé z obou disciplín se mohou obě navzájem doplňovat a obohacovat.

V poznámce pod čarou č. 125 autorka tvrdí, že pohřeb je jako kolektivní obřad myslitelný vždy skrze pohřbívání do země. Má tedy na realizaci a kvalitu smutečních obřadů (více pohřbů bez obřadu nebo naopak více nákladných pohřebních konduktů) vliv převažující způsob pohřbívání? Nebo je příčinou dnešní situace

v české společnosti vedle klesajícího počtu aktivních věřících spíše nízká míra institucionalizovaného a cíleného poskytování emocionální podpory truchlícím? Čím si nahrazují poslední rozloučení osoby blízké zemřelému, jehož tělo bylo darováno anatomům a anonymně zpopelněno až několik let po úmrtí? Důkladnější analýza těchto otázek by vyžadovala mnohem více prostoru, než měla autorka k dispozici, nicméně k problematice sociologické recepce náboženských idejí a kremačních ideologií tato tematika evidentně patří.

Duchovním, poradcům pro pozůstalé a institucím v pohřebnictví v České republice, kteří by měli sloužit jen jako hromosvody – jako viditelný důkaz neobvyklé situace, lze nicméně obecně doporučit spíše střední, nikoli vysokou dávku emoční podpory, neboť truchlící cítí, že se mají o koho opřít, přestože vědí, že si práci se smutkem musí dokončit sami. Aktivnější zapojení pozůstalých do příprav a samotných realizací pohřbů v českém prostředí by jim namísto statického spoléhání se na zákonnost a kontrolní orgány dodávalo zajisté smysluplnosti a u sekulárních pohřebních obřadů by zároveň mohlo i napomoci eliminovat absenci jednotného ideového konceptu přesahujícího smrt. Svoji pasivitou tak pozůstalí

v naší zemi podstupují často větší morální riziko, než kdyby si rituály spojené se smrtí a pohřbíváním zajistili svépomocí.

Klíčové jsou v této souvislosti i další otázky: Vznikla moderní kremace z nezbytnosti nebo z přebytku? Liší se společnost, která pohřbívá především žehem, od společnosti, která pohřbívá zpravidla do země? Pokud ano, tak čím? Způsobem, jakým provozuje hřbitovy (hroby jako základ hmotné kultury pohřbívání) nebo i tím, jak nakládá s těly zemřelých (pieta jako morální postoj k památce zemřelého nebo jako pravidlo chování ukládající člověku, jak se má chovat v přítomnosti mrtvého lidského těla)? Všimavému čtenáři jistě neunikne výrazná aktualita těchto témat, která souvisejí s dnešní ekologickou mentalitou, zásadou *do it yourself* i s úsilím o prosazování práv rodičů mrtvě narozených dětí na patřičný respekt především ze strany poskytovatelů zdravotních služeb.

Užívajíc metody vlastní antropologii, nečiní si sociologie smrti nárok vyslovovat se o morálních nebo dokonce právních normách, ale vyslovuje se pouze o ideji pohřebního obřadu v lidské mysli. Nešporová si jako socioložka nepočíná jinak. Usuzuje, že idea pohřbu se v lidské mysli rodí jako jakási personifikace záruky věčného

života. „Smrt nepochybně znamená konec existence člověka v jeho dosavadní formě zde na zemi. To, jaký je jí však přikládán smysl a význam, může být poměrně rozmanité, neboť to nesouvisí pouze s faktem smrti samotné, ale zejména s přesvědčením o tom, co se s každým jednotlivým zemřelým člověkem děje po smrti. A právě při vytváření těchto představ hraje klíčovou roli především náboženství, které podle kontextu, do něhož smrt zasazuje, utváří také její základní smysl a přikládá jí nějaký význam.“

Přesvědčivě tak prokazuje racionalitu svobodného rozhodnutí pro spal bez obřadu, nebo důstojný pohřeb, po jejichž stopách se vydala. Jako se v díle Nešporové setkává sociologie s religionistikou, tak se v její osobě letmo setkává socioložka s religionistkou. Důkazem je i obrazová dokumentace (historická a současná) s náboženskou symbolikou, včetně barevné na křídovém papíře, a závěrečné podotknutí autorky, že „z výzkumu bylo zřejmé, že smrt je tématem, o němž jsou věřící v porovnání s ‚nevěřícími‘, tedy osobami nehlásícími se k žádné konkrétní náboženské víře, spíše ochotni hovořit.“ Sociologie a religionistika se tak setkávají v těsné blízkosti, což lze jen přivítat.

Tomáš Kotrlý

ZPRÁVA O KONFERENCI

TÝŽDEŇ ETIKY 2014 V KOŠICIACH

Košickí teológovia, pastieri, etici, ďalej právnicki, lekári a sociológovia z celého Slovenska od ľavého po pravé spektrum našej spoločnosti uskutočnili ďalší vzácny spoločný vedecký dialóg.

Inštitút aplikovanej etiky prof. Alexandra Spesza pri Teologickej fakulte Katolíckej univerzity Ružomberok v Košiciach usporiadal vzácne podujatie „Týždeň etiky v Košiciach“ v dňoch 8. až 11. apríla 2014. Keďže pracovníci Inštitútu sa podieľajú na vedeckej činnosti viacerých výmenných programov stredoeurópskej výmennej siete CEEPUS, zorganizovalo sa pozvanie profesorov a študentov spolupracujúcich univerzít a spoločne s kolegami z komory pre medicínske právo Medius sa uskutočnilo toto jedinečné podujatie.

Týždeň etiky začal v utorok ráno 8. apríla Workshopom študentov viacerých univerzít z maďarského Pecs, poľskej Opole, rakúskeho Grazu a košickej katedry aplikovanej etiky filozofickej fakulty UPJŠ v Aule maxima TF KU v Košiciach. Hlavnými prednášateľmi boli mgr. Elisabeth Zisslerová z Grazu, ktorá sa práve vrátila zo štáže v Istanbuli, a dr. Janus Podzielný z Opole, ktorí sa venovali téme ženskej obriezky z pohľadu ľudských práv

v isláme a kresťanstve. Vďaka dr. Jesenkovej a jej študentom z FF UPJŠ sa rozprúdila plodná diskusia o náboženských právach a právach spoločnosti.

Workshop nasledovala prednáška prof. Waltera Schauppa, ktorá bola určená hlavne pre formátorov, pastierov a riadiacich pracovníkov v cirkvi, na tému „Sexuálna etika po škandáloch sexuálneho zneužívania v rakúskej Katolíckej cirkvi“. Za účasti otca arcibiskupa a metropolitu mons. Bobera prof. Schapp nielen predložil náročnú problematiku, ale venoval sa aj pútavým moderným morálno-teologickým riešeniam vhodným pre pastoračnú prax 21. storočia.

V stredu popoludní 9. apríla sa pôda teologickej fakulty v Košiciach stala hosťateľskou pôdou zahraničných osobností morálnej a politickej teológie, ktorí, uvedomujúc si situáciu dnešnej laicizovanej a multikulturálnej spoločnosti Európy, sa spoločne pokúsili načrtnúť cestu „Hľadania osobnej identity biblického človeka prichádzajúceho do pluralitnej politickej spoločnosti“ v 21. storočí.

Účasť mimoriadneho hosťa prijal profesor morálnej teológie, arcibiskup Msgr. Jean-Louis Brugès, O.P., ktorý pôsobí ako archívár a knihovník Svätej cirkvi rímskej vo Vatikánskej knižnici.

Rektorovi, viacerým dekanom, seminaristom, ako aj ostatným študentom fakulty a vzácnym hosťom vo svojej prednáške „Boh, ktorý hovorí v srdci človeka“, pripomenul slová emeritného pápeža Benedikta XVI., ktorý citujúc Platóna vyzval mladých ľudí slovami: „Hľadajte pravdu, kým ste mladí. Lebo, ak to neurobíte teraz, prešmykne sa vám pomedzi prsty.“ Rovnako upozornil prítomných na dnešný fenomén individualizmu v Európskom politickom a demokratickom kontexte, v ktorom túžby človeka postupne nadobúdajú právnu moc bez ohľadu na objektívnu skutočnosť pravdy. Podotkol, že vo svedomí každého človeka, nehladiac na vierovyznanie, je človek schopný poznávať pravdu. Svedomie, ktoré v latinčine poznáme ako *conscientia*, je derivátom spojenia *cum scientia*, čo teda poukazuje na to, že každý človek je schopný vedeckého poznania. Okrem toho má v sebe schopnosť poznať, čo je pravda a dobro. Viera a rozum sa nevyklučujú, naopak, potrebujú sa, a dokonca, ako záverom pripomenul prelát, budúcnosť našej civilizácie závisí práve od dialógu viery a rozumu. Inak hrozí nebezpečenstvo, ktorým sú poznačené moderné dejiny – nebezpečenstvo ospravedlňovania rôznych totalitných režimov, genocíd či vojen pomocou

diktatúry relativizmu a nových ideológií.

Ako ďalší z relátorov vystúpil rakúsky lekár a teológ, podpredseda etickej komisie rakúskeho kancelára profesor Walter Schaupp z Grazu, ktorý predniesol prednášku na tému „Duša embrya – antropológia a etika včera a dnes“, v ktorej rozobral pohľady minulosti na animáciu človeka v jeho prenatálnom vývoji, ako aj historicky rozdielne chápanie úlohy muža a ženy pri tomto procese. Časom sa proces myslenia v tejto oblasti výrazne menil v závislosti od vedeckého poznania prenatálneho vývinu, a tak sa táto otázka stáva mimoriadne aktuálnou najmä v súvislosti s umelým oplodnením, počas ktorého dochádza k eliminácii nadbytočných ľudských embryí, či ich uskladňovaniu zmrazovaním bez odpovede na otázku o ich budúcom osude. Táto otázka bude hrať v politike kresťansko-demokratických a ľudových strán Európy veľký význam.

K téme prof. Schauppa sa pridal aj emeritný dekan a profesor teologickej fakulty Salzburgskej univerzity a bývalý predseda rakúskej sekcie Európskej spoločnosti pre katolícku teológiu Dr. Werner Wolbert so svojou prednáškou o rôzniacich sa teóriách

o vzniku života, kde upozornil na komplikovaný slovník teórie práv v dnešnej dobe.

Ako posledný vystúpil profesor Frederic van Iersel, sociálny etik z Holandska a odborník na náboženstvo a etiku v medzinárodných konfliktoch na Katolíckej univerzite v Tilburgu. Téma, ktorú predniesol, sa týkala pilierov sociálnej náuky cirkvi a ich implementácie v holandskej spoločnosti, pričom priniesla podnety do diskusie aj v súvislosti so situáciou na Slovensku. Piliere, ktoré prostredníctvom sociálnej náuky cirkvi môžu podržať spoločnosť, sú podľa profesora van Iersela predovšetkým integrácia morálnych hodnôt na úkor abstraktných, ktoré ponúka relativizmus; nutný koncept dôstojnosti ľudskej osoby pre demokratickú spoločnosť; solidarita – bohatí versus chudobní, ale aj medzigeneračná; dialóg s predstaviteľmi štátu, ktorým môže cirkev ponúknuť nielen duchovnú inšpiráciu, ale aj kognitívnu orientáciu; post-pragmatický pohľad na štát – minimálny štát s kritériami pre sfunkčňovanie spoločného dobra a konceptu ľudskej dôstojnosti; a napokon, cirkev štátu ponúka aj normatívny rámec, v rámci ktorého môžu idey fungovať sociálnym smerom a napomôcť zároveň k vytvoreniu spravodlivej a tzv. ekolo-

gickej spoločnosti, ktorá sa bude vyvíjať ozbrojeným konfliktom.

Konferencia slávnostne vyvrcholila ocenením Monsignora Bruguèsa pri príležitosti jeho životného jubilea (70 rokov) cenou Inštitútu aplikovanej etiky Alexandra Spesza pri TF KU 2014 za jeho prínos v oblasti etiky a morálnej teológie v zahraničí, ako aj pre samotné Slovensko, kde pred vyše 20 rokmi vyučoval morálnu teológiu v kňazskom seminári v Spišskej kapitule.

Vyvrcholením týždňa etiky bola spoločne organizovaná konferencia Komory pre medicínske právo Medius a Inštitútu etiky prof. A. Spesza na tému „Reprodukčné práva ženy v centre záujmu“. Organizátorom sa podarilo usporiadať zatiaľ vrcholnú spoločnú konferenciu špecializovaných odborníkov z celého Slovenska na túto mimoriadne dôležitú tému. Spolupráca lekárov (prof. Lukačín z UPJŠ Košice, prof. Klimek z Jagelonskej univerzity v Krakove, dr. Rosocha, dr. Petrenko a dr. Miklosi z ministerstva zdravotníctva, prof. Kroell z Lekárskej fakulty v Gazi, dr. Kolár zo Slovenskej lekárskej komory), právnikov (doc. Kováč, doc. Doležal z Prahy, ústavná právnička dr. Formánková z Plzne), sociológa (Ing. Synek), psychológov (Mgr. Celušáková), etikov a teológov (dr. Hunstorfer

z Nemocnice Milosrdných bratov vo Viedni, prof. Schaupp, Mons. Bruguès, prof. Van Iersel, prof. Wolbert) a mnohých ďalších odborníkov, ktorých zoznam by vydal za samotnú publikáciu (zborník z konferencie bol ako vždy pripravený vopred a je možné ho objednať na adrese komory Medius) sa pokúšali dva dni spolu diskutovať, a to niekedy z veľmi rozdielných (aj ideologických) pohľadov. Práve prítomnosť konzervatívnych katolíckych zástupcov, ako aj predstaviteľov všetkých spektier našej spoločnosti, ich spoločný dialóg a hľadanie vzájomného pochopenia a spolupráce v tejto vedeckej oblasti boli tým najvzácnejším, čo sa mohlo našej vedeckej obci ponúknuť. Uvedomenie si vzájomnej potreby všetkých špecialistov bolo práve najdôležitejším úspechom tohto vedeckého stretnutia a plodný a konštruktívny dialóg bez ideologického boja bol výsledkom skutočného záujmu vypočuť si názory inej strany, aký sme len málokedy zažili na našej slovenskej, často ideologicky vyhranenej scéne. Počúvať katolícke riešenie problému neplodnosti manželských párov v podaní natechnologicky Ing. Dydňanskej zo spoločnosti Plodar a jej dialógu s dr. Petrenkom zastupujúcim iné, veľmi rozšírené riešenie umelým oplodnením, ktoré Katolícka cir-

kev nedovoľuje, bolo príkladom práve takéhoto dialógu.

Spoločná konferencia Mediusu a IAEAS už začína mať svoje nepopierateľné miesto v slovenskej odbornej verejnosti. Preto už tradične ležala na stole účastníkov pozvánka na budúcoročnú konferenciu 2015, ktorá sa bude venovať téme „Istoty“ zákona vs. neistoty života. Onkologický pacient: multidisciplinár-

ne výzvy z pohľadu medicíny, bioetiky a práva.

Týždeň etiky priniesol veľké množstvo podnetov pre bioetickú prácu na Slovensku. Ostáva len dúfať, že tento spôsob práce si nájde svojich zástancov aj v tých častiach opačne postavených vedeckých táborov, ktoré zatiaľ takýto spôsob spolupráce nepovažujú za potrebný.

Inocent-Mária V. Szaniszló, OP